

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi

<http://dergipark.gov.tr/yyufbed>

Araştırma Makalesi

Van İli Kentsel Alanda Takviye Edici Gıdaların Kullanımı ve Tüketicilerin Bilinç Düzeyi*

Serkan DOĞAN¹, Emine OKUMUŞ¹, Emre BAKKALBAŞI^{*1}, İsa CAVİDOĞLU¹

¹Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü, 65080, Van, Türkiye

Serkan DOĞAN, ORCID No: 0000-0002-8092-3088, Emine OKUMUŞ, ORCID No: 0000-0001-5266-8633, Emre BAKKALBAŞI, ORCID No: 0000-0001-9913-1091, İsa CAVİDOĞLU, ORCID No: 0000-0001-7896-5871

*Sorumlu yazar e-posta: ebakkalbasi@gmail.com

Makale Bilgileri

Geliş: 06.07.2020
Kabul: 19.08.2020
Online Yayınlanma: Ağustos 2020

Anahtar Kelimeler

Bilinç düzeyi,
Tüketici tercihi,
Takviye edici gıda,
Tüketim,
Van

Öz: Bu çalışmada Van ili kentsel alanda bölge halkının takviye edici gıda ürünlerini kullanım durumu ve bu düşüncelerini etkileyen faktörler araştırılmıştır. Çalışma; 2019 yılı Ocak, Şubat ve Mart aylarında Van ilinin merkez üç ilçesi olan İpekyolu, Tuşba ve Edremit'te 18 yaş üstü 396 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan ankette katılımcıların bazı demografik ve sosyo ekonomik özelliklerinin takviye edici gıda tüketimine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada takviye edici gıda kullanım oranı tüm katılımcılar arasında %36.6 olarak tespit edilmiştir. Takviye edici gıdaların ne olduğunu bilmeyenlerin içinde daha önce takviye edici gıda kullanmış olanların oranı ise %32.1 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların gelir ve eğitim durumu arttıkça takviye edici gıda kullanım oranlarının da arttığı tespit edilmiştir. En çok tüketilen takviye edici gıdanın %43.7 oranıyla vitamin/multivitamin grubu olduğu belirlenmiştir.

The Use of Food Supplements in the Urban Area of Van City and Consciousness Level of Consumers

Article Info

Received: 06.07.2020
Accepted: 19.08.2020
Online Published: August 2020

Keywords

Level of consciousness,
Consumer preference,
Food supplement,
Consumption,
Van

Abstract: In this study, the ideas of the local community lives in an urban areas of Van city about the consumption of food supplements and the factors that affect their opinions were investigated. The study was done at three central districts of Van city; İpekyolu, Tuşba, and Edremit in January, February and March 2019, interviewing 396 participants over the age of 18. In the survey, the effect of some demographic and socio-economic characteristics of the participants on supplementary food consumption was observed. In the study, the usage ratio of supplementary foods was found to be 36.6% among all participants. The ratio of participants declared the use of supplementary food without knowing the definition of them was 32.1%. It was found that as the income and education level of the participants increased, the rate of supplementary foods usage increased as well. The most consumed supplementary food category was the vitamin/multivitamin group as 43.7%.

* Bu makale, Emre BAKKALBAŞI'nın danışmanlığında, Serkan Doğan tarafından hazırlanan "Van İli Kentsel Alanda Takviye Edici Gıdaların Kullanımı ve Tüketicilerin Bilinç Düzeyi" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1. Giriş

Günümüz yaşam koşullarının hızla değişmesiyle birlikte insanların beslenme alışkanlıklarında da bazı önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Tüketilen gıdalardan gereken faydanın sağlanamaması gibi problemler, gıdaların doğru ve yeterli bir şekilde kullanılmamasından kaynaklanmaktadır. Çalışma hayatının zorlukları ve artan iş temposu nedeniyle sağlıklı beslenmek için yeterli zaman ve imkân olmaması da insanların takviye edici gıda (TEG) gibi pratik çözümlere doğru eğiliminin artmasına neden olmaktadır.

Artan teknolojik çalışmalar ile gıda ve gıda bileşenlerinin fonksiyonel özelliklerinin hızlı bir şekilde geliştirilmesi sonucu elde edilen TEG'ler; sağlığın korunması, güncel beslenmenin desteklenmesi, uyku problemleri, stres ve halsizliğin giderilmesinin yanı sıra sportif aktiviteler gibi özel amaçlar için de tercih edilen ürünler arasında yer almaktadır. Gün geçtikçe artan kullanım oranı ve tüketici eğilimleri doğrultusunda kapsül, tablet, toz paket, şurup vb. farklı formlarının geliştirilmesi hız kazanmıştır.

2013 yılında yürürlüğe giren Türk Gıda Kodeksi Takviye Edici Gıdalar Tebliği'ne göre TEG, "Normal beslenmeyi takviye etmek amacıyla, vitamin, mineral, protein, karbohidrat, lif, yağ asidi, amino asit gibi besin öğelerinin veya bunların dışında besleyici veya fizyolojik etkileri bulunan bitki, bitkisel ve hayvansal kaynaklı maddeler, biyoaktif maddeler ve benzeri maddelerin konsantre veya ekstraktlarının tek başına veya karışımlarının kapsül, tablet, pastil, tek kullanımlık toz paket, sıvı ampul, damlalıklı şişe ve diğer benzeri sıvı veya toz formlarda hazırlanarak günlük alım dozu belirlenmiş ürünler" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca sanılanın aksine TEG'lerin herhangi bir hastalığı tedavi etmek ve önlemek gibi bir amacı bulunmamaktadır (TGK, 2013).

Son yıllarda ise gıda takviyelerine olan ilgi ve bu ürünlerin kullanımı giderek artış göstermiştir. TEG tüketicileri, bu ürünler hakkında güvenilirliğini bilmeden aile, arkadaşlar, medya (televizyon, dergi, gazete ve internet), doktorlar, eczacılar, hemşireler ve diyetisyenler gibi birçok kaynağa başvurarak (Herbold ve ark., 2004; Steele & Senekal, 2005) ürünleri kullanıp kullanmayacaklarına karar vermektedirler (Alhammad, 2012). Yılmaz (2019) tarafından yapılan çalışmada, Tekirdağ, Süleymanpaşa'da yaşayıp gıda takviyesi kullananların %17.7'sinin bu ürünleri TV reklamlarından öğrendikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların %53.7'si TEG'leri doktor tavsiyesi üzerine, %28.5'i kendi kararıyla ve %15.9'u arkadaş tavsiyesi üzerine kullandıklarını bildirmişlerdir (Yılmaz 2019). İnsanların TEG ürünlerine ilgisi nedeniyle görsel ve yazılı medya organlarında TEG'ler ile ilgili haber ve reklamlara daha çok yer verilmekte ve bu durum konu üzerine ilgi ve merakı daha da arttırmaktadır. Tüketicilerin sağlıklı yaşam konusuna ilgisinin artması sonucu çeşitli iletişim kanallarında çoğunun bilimsel dayanağı olmayan birçok bilgi türemesine ve tedavi edici veya hastalık önleyici özelliği varmış gibi lanse edilen ürünlerin piyasaya sürülmesine yol açmıştır. Özellikle farklı medya organlarında çıkan gerçeği yansıtmayan reklam ve kampanyalar da bu ürünlerin yaygınlaşmasına ve kullanımının artmasına neden olmuştur.

Yapılan bu çalışmada son yıllarda talebin gittikçe arttığı ancak hakkında oldukça fazla miktarda bilgi kirliliği bulunan gıda takviyelerinin Van İlinin merkez üç ilçesi olan İpekyolu, Tuşba ve Edremit'te yaşayan farklı gelir durumu, cinsiyet, yaş ve eğitim seviyesindeki kişilerde tanınırlık düzeyinin ve kullanım oranlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma sayesinde Türkiye'nin özellikle batı bölgelerindeki büyük şehirlerde kullanım oranı yapılan farklı çalışmalarla belirlenmiş olan TEG'lerin ilk kez Van iline ait sonuçları belirlenmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Bu çalışmada kullanılan veriler Van ilinin merkez 3 ilçesi olan İpekyolu, Tuşba ve Edremit'te en az bir yıl süre ile ikamet eden farklı gelir durumu, cinsiyet, yaş ve eğitim seviyesindeki 18 yaş ve üzeri toplam 396 kişi ile yüz yüze yapılan anket görüşmeleri ile elde edilmiştir. TÜİK'ten alınan 31.12.2017 tarihli adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre; Van ilinin toplam nüfusu 1106891 kişi olup İpekyolu, Tuşba ve Edremit ilçelerinin nüfusları ise sırasıyla 300796, 156717 ve 124375 kişidir. Örnek hacmi (anket sayısı) önce toplam nüfusla hesaplanıp bu üç ilçenin nüfus oranlarına göre dağıtılmıştır. Çalışmada %5 hata payı dikkate alınarak ve oransal örnekleme yöntemi

kullanılarak hesaplama yapılmıştır. Örnek hacmi İpekyolu ilçesinde 200, Tuşba ilçesinde 107, Edremit ilçesinde 89 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{p_x}^2 + p(1-p)} \quad (1)$$

N = Ana kitle

p = Oran ($p=0.5$)

$\sigma_{p_x}^2$ = Oranın varyansı

2.2. Metot

2.2.1. Anket formu oluşturulması ve anketin gerçekleştirilmesi

Çalışmada kullanılan anket formu; kişilerin demografik özellikleri ve sağlıklı yaşam bilinci ile TEG'leri bilme ve kullanım durumu hakkındaki yanıtlarının konu alındığı sorulardan oluşmaktadır. Anket çalışması 2019 yılı Ocak, Şubat ve Mart aylarında İpekyolu, Edremit ve Tuşba ilçelerindeki çeşitli alanlarda (cadde, avm, kafe, restoran, üniversite vb.) gerçekleştirilmiştir.

2.2.2. İstatistiksel analiz

Gerekli istatistiksel analizler IBM SPSS Statistic 20 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Çalışmada sorulan sorular için frekans tablosu düzenlenmiştir. Bazı sorular arasında ilişki olup olmadığını saptamak için Ki-kare testi kullanılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Katılımcıların demografik özellikleri

Van ili kentsel alanda takviye edici gıdaların kullanımı ve tüketicilerin bilinç düzeyini ölçmeyi amaçlayan bu çalışmada katılımcılara ait genel özellikler Çizelge 1'de verilmiştir. Katılımcıların %56.3'ü erkeklerden ve %43.7'si kadınlardan oluşmaktadır. Ankete katılanların %68.6'sının 18 ile 35 yaş aralığında olduğu ve %38.1'inin lise, %15.7'sinin ön lisans, %19.2'sinin lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir. Mesleki durumlara bakıldığında katılımcıların %13.4'ünün çalışmadığı, %13.6'sının öğrenci olduğu, %39.1'inin özel sektör çalışanı ve %16.9'unun kamu çalışanı olduğu görülmektedir. Katılımcıların %42.4 gibi büyük bölümünün aylık bireysel gelirinin 0-1800 ₺ aralığında, %24'ünün 1800-2500 ₺ aralığında olduğu belirlenmiştir. Hanede yaşayan birey sayısı sorulduğunda katılımcıların %48.5'i 5 veya daha fazla kişiyle yaşadıklarını ve %24.2'si 4 kişi yaşadıklarını beyan etmişlerdir. Yaşadığı hanede 2 ve üstü birey sayısına sahip olan katılımcıların %65.2'si ailelerinde kendileri dışında gelir kaynağı olduğunu belirtmişlerdir. Hanelerin toplam aylık gelirleri incelendiğinde 0-1800₺ arasının %4.8 ile en düşük ve 2500-4500 ₺ arasının ise %36.1 ile en yüksek orana sahip olduğu belirlenmiştir.

3.2. Katılımcıların sağlıklı yaşam bilinci

Yapılan ankette kişilerin sağlıklı yaşam bilinci düzeyini ölçmek amacıyla alkol tüketimi, sigara kullanımı, fiziksel aktivite ve dengeli beslenmeyle ilgili sorular sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar Çizelge 2'de gösterilmiştir. Bölgede sigara kullananların oranı kullanmayanlara göre düşük bulunmuştur. Alkol tüketim oranı ise çok düşük çıkmıştır. Dengeli beslenmeye özen gösterenler ile göstermeyenlerin oranı birbirine yaklaşık olarak eşit çıkarken düzenli egzersiz yapanların oranı düşük bulunmuştur.

Çizelge 1. Katılımcıların demografik özellikleri (n=396)

Özellikler	Yanıtlar	Toplam	Oran (%)	Özellikler	Yanıtlar	Toplam	Oran (%)
Yaş Aralığı	18-25	138	34.8	Aylık Bireysel Gelir	0-1800 ₺	168	42.4
	26-35	134	33.8		1800-2500 ₺	95	24.0
	36-45	74	18.7		2500-4500 ₺	73	18.4
	46-60	44	11.1		4500-7500 ₺	53	13.4
	60<	6	1.5		7500 ₺ <	7	1.8
Cinsiyet	Erkek	223	56.3	Hanedeki fert sayısı	1	19	4.8
	Kadın	173	43.7		2	36	9.1
Medeni Hal	Evli	187	47.2	Hanede başka gelir var mı?	3	53	13.4
	Bekâr	209	57.8		4	96	24.2
Eğitim Durumu	İlkokul	40	10.1	Hane toplam geliri	5 ≤	192	48.5
	Ortaokul	39	9.8		Evet	246	62.1
	Lise	151	38.1	Hayır	150	37.9	
	Ön Lisans	62	15.7	Hane toplam geliri	0-1800 ₺	19	4.8
	Lisans	76	19.2		1800-2500 ₺	95	24.0
	Lisansüstü	28	7.1		2500-4500 ₺	143	36.1
	Çalışmıyor	53	13.4		4500-7500 ₺	88	22.2
Öğrenci	54	13.6	7500 ₺ <		51	12.9	
Meslek	Serbest Meslek	57	14.4				
	Özel Sektör Çalışanı	155	39.1				
	Kamu Çalışanı	67	16.9				
	Emekli	10	2.5				
	Diğer	-	-				

Çizelge 2. Katılımcıların sağlıklı yaşam bilinci (n=396)

Sorular	Yanıtlar	Toplam	Yüzde Oran (%)
Alkol tüketim durumu	Evet	49	12.4
	Hayır	347	87.6
Alkol tüketim sıklığı	Her gün	-	-
	Haftada birkaç kez	9	18.4
	Ayda birkaç kez	20	40.8
	Yılda bir veya iki kez	20	40.8
Sigara kullanımı	Evet	131	33.1
	Hayır	265	66.9
Düzenli egzersiz yapma	Evet	90	22.7
	Hayır	306	66.3
Düzenli egzersiz sıklığı	Her gün	19	21.1
	Haftada 3 veya 4 kez	24	26.7
	Haftada 1 veya 2 kez	37	41.1
	Ayda birkaç kez	10	11.1
Dengeli beslenme durumu	Evet	196	49.5
	Hayır	200	50.5

3.3. Katılımcıların takviye edici gıdaları tanıma durumu

Katılımcılara aralarında TEG'ler yanında bu kapsama girmeyen ürünlerin de (sporcu gıdaları, arıcılık ürünleri vb.) olduğu ve piyasada yaygın olarak bulunan 9 çeşit üründen daha önce

tükettiklerinin olup olmadığı sorulmuştur. Sonuçlar Çizelge 3'de verilmiştir. Katılımcıların %44.7'si TEG kategorisine girsın veya girmesın soruda verilen ürünlerin hiçbirini kullanmadıklarını beyan etmişlerdir. Tüketenlerin cevapları incelendiğinde ise bu ürünler içinde en çok tüketilen ürünün vitamin/multivitamin grubu olduğu saptanmıştır.

Çizelge 3. Katılımcıların TEG'ler ile diğer bazı ürünleri kullanma durumu

Ürünler	Kullanan kişi sayısı	Yüzde Oran (%)
Vitamin/multivitamin	62	15.7
Balık Yağı (omega 3)	30	7.6
Mineraller (kalsiyum, magnezyum, demir vb.)	13	3.3
Bitki özlü ürünler/ekstraktlar	12	3.0
Protein tozu/yağ yakıcı	10	2.5
Arıcılık ürünleri	12	3.0
Fiziksel güç performans arttırıcılar	-	-
Enerji veren/zindelik sağlayan ürünler	4	1.0
Cinsel güç arttırıcılar	-	-
Vitamin ve balık yağı (her ikisini de kullananlar)	27	6.8
Vitamin ve mineral (her ikisini de kullananlar)	28	7.1
Vitamin, balık yağı, mineral (her üçünü de kullananlar)	21	5.3

Ankete katılanlar "TEG/besın takviyesi/gıda takviyesini daha önce duydunuz mu?" sorusuna %70.5 oranında evet, %29.5 oranında hayır cevabını vermişlerdir. Katılımcıların bazı ürünleri kullanma durumu ile birlikte değerlendirildiğinde daha önce TEG kapsamında ürün kullanmış olduğu halde TEG kavramını duymadığını ifade edenlerin oranı %21.3 olarak tespit edilmiştir. Bu kişilerin %63.4'ü 0-1800 ₺ aralığında aylık bireysel kazancı olan, %78'i lise ve altı eğitim seviyesinde olup, %48.8'i ise hanesinde 5 veya daha fazla kişiyle yaşayanlardan oluşmaktadır.

Elde edilen sonuçlarda katılımcıların yaşlarının, cinsiyetlerinin, eğitim düzeylerinin, mesleklerinin, aylık bireysel kazançlarının, hanelerindeki birey sayısının, hanelerinin aylık toplam gelirinin ve dengeli beslenip beslenmediklerinin TEG'leri daha önce duyup duymadıklarına etkisi anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). 26-35 yaş aralığındaki katılımcıların %83.5'i TEG'leri daha önce duydıklarını belirtmişlerdir. Söz konusu yaş aralığından itibaren katılımcıların yaşı arttıkça TEG'leri duymayanların oranı duyanlara göre artmıştır. Kadınların %22.5'i daha önce TEG'leri duymadığını belirtirken, erkeklerde bu oran %35 olarak belirlenmiştir. Eğitim düzeyi arttıkça TEG'leri duyma oranı doğru orantılı olarak artış göstermektedir. Diğer mesleklere göre en yüksek duyma oranı %94.1 ile kamu personellerindedir. Aylık bireysel kazançlara bakıldığında 0-1800 ₺ ile 1800-2500 ₺ arasında gelire sahip olanlarda TEG'leri duyma oranları birbirine hayli yakın ve diğer gelir gruplarına göre düşüktür. Aylık toplam hane gelirleri incelendiğinde TEG'leri duyma oranındaki artışın hane gelir seviyesiyle doğru orantılı olduğu görülmektedir. Yalnız yaşayanların daha önce bu ürünleri duyma oranı %89.5 iken 5 veya daha fazla bireyli hanede yaşayan katılımcılarda bu oran %64'tür. Katılımcılardan dengeli beslenmeye özen gösterdiklerini ifade edenlerin %75.5'i TEG kavramını duymuşken, özen göstermeyenlerde TEG kavramını duyanların oranı %65.5'tir (Çizelge 4).

Katılımcılara "TEG/besın takviyesi/gıda takviyesi nedir biliyor musunuz?" sorusu yöneltildiğinde, katılımcıların %56.8'i evet, %43.2'si hayır yanıtını vermiştir. Tekirdağ Süleymanpaşa'da yapılan çalışmada ise TEG'leri bilenlerin oranı %83.7, bilmeyenlerin oranı ise %16.3 olarak tespit edilmiştir (Yılmaz 2019). Daha önce TEG kavramını duyduğunu belirtenlerin %19.4'ü TEG'in ne olduğunu bilmediklerini belirtmişlerdir. Bu kişilerin toplam katılımcılar arasındaki oranı %13.6 olarak bulunmuştur. Bu sorudan sonraki sorular TEG'lerin ne olduğunu bildiğini belirten kişilere yöneltilmiş olup bu soruya cevap olarak hayır yanıtı verenlerde anket sonlandırılmıştır. Yapılan anket sonucunda bazı ürünleri kullanma durumuna verilen cevaplara bakılarak daha önce TEG kullandığı halde TEG'lerin ne olduğunu bilmeyenlerin oranı %32.1 olarak tespit edilmiştir. Bunlar arasında lise ve altı eğitim seviyesindekilerin oranı %59.7, 0-1800 ₺ aylık bireysel kazanca sahip olanların oranı %61.3, hanesinde 5 veya daha fazla kişiyle birlikte yaşayanların oranı %46.8 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyleri, meslekleri, aylık bireysel

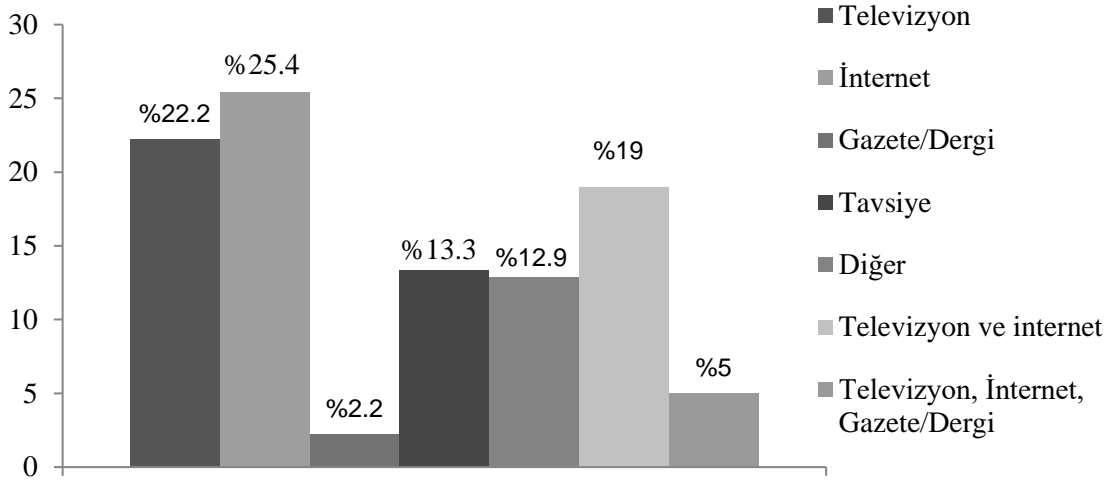
kazançları, hanedeki toplam birey sayıları ve hanenin toplam gelirlerinin TEG'lerin ne olduğunu bilip bilmedikleri sorusuna verdikleri cevap üzerine etkisi anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Anlaşıldığı üzere bu soruyu etkileyen birçok değişken bulunmaktadır. 18-25 yaş grubundaki katılımcıların %42.8'i TEG'lerin ne olduğunu bildiklerini bildirirken, 26-35 yaş grubunda bu oran %73.1'e çıkmaktadır ve bu yaş aralığından sonra bilenlerin oranı gittikçe düşmektedir. Kadınların TEG'leri bilme oranı, duyma oranında olduğu gibi erkeklerden daha fazladır. Kadınlarda bu ürünlerin ne olduğunu bildiğini ifade edenlerin oranı %63 iken, erkeklerde bu oran %52 olarak tespit edilmiştir. Eğitim düzeylerine bakıldığında TEG'lerin ne olduğunu bilenlerde en yüksek oran %92.9 ile lisansüstü seviyesindeki katılımcılar olarak belirlenmiştir. Eğitim düzeyi arttıkça bilinirlik de artmaktadır. Meslek açısından incelendiğinde diğer meslek gruplarına göre en yüksek oran %86.6 ile kamu personellerindedir. Aylık bireysel kazançlar incelendiğinde 0-1800 ₺ arası kazancı olanlarda soruyu biliyor olarak yanıtlayanların oranı %47 iken 4500-7500 ₺ arası kazancı olanlarda bu oran %92.4, 7500 ₺ üzeri kazancı olanlarda %85.7 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların hanelerinde birlikte yaşadığı birey sayısı ile TEG'lerin ne olduğunu bilenlerin sayısı ters orantılıdır. Yalnız yaşayanlarda bu oran %89.5 olarak bulunmuşken, 5 veya daha fazla kişiyle yaşayanlarda bu oran %47.9 olarak bulunmuştur. Hanelerin aylık toplam gelirleri ele alındığında gelir düzeyi arttıkça bilinirliğin de arttığı görülmektedir. 0-1800 ₺ arası aylık hane gelirine sahip olanlarda TEG'in ne olduğunu bilenlerin oranı %15.8 olarak belirlenmiş olup, bu oran 7500 ₺ üzeri gelire sahip haneli bireylerde %86.3 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların sağlıklı yaşam bilinciyle alakalı olan düzenli egzersiz yapma yapmadıkları ve dengeli beslenip beslenmedikleri gibi özelliklerinin de TEG'lerin ne olduğunun bilinirliği sorusuna etkisi anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Düzenli egzersiz yapanlarda ve dengeli beslenmeye özen gösterenlerde TEG'lerin ne olduğunu bilme oranı daha fazladır (Çizelge 4). Katılımcıların gelir durumuna göre TEG'lerin ne olduklarını bilme oranları da duyma oranlarıyla paralellik göstermektedir. Her iki durumda da aylık bireysel gelirler incelendiğinde duyma ve bilme oranı en fazla 4500-7500 ₺ aralığındadır. Bunun nedeni bu aylık bireysel gelir aralığında eğitim düzeyinin diğer aralıklardan daha yüksek olmasıdır.

TEG'leri daha önce duyduğunu ifade eden katılımcılara bu tanıyı nereden duydukları sorulmuştur. Verilen yanıtların oranları Şekil 1.'de gösterilmiştir. Şekil 1'de görüldüğü gibi %25.4 ile TEG'lerin en fazla internetten duyulduğu ve bunu %22.2 ile televizyonun takip ettiği tespit edilmiştir. TEG'leri televizyondan öğrenenlerin oranı için bu çalışmada bulduğumuz sonuç Yılmaz (2019) tarafından bildirilen sonuçtan yüksektir. Katılımcıların yaşlarının, eğitim düzeylerinin, aylık bireysel gelirlerinin, hanedeki birey sayılarının, aylık toplam hane gelirlerinin ve düzenli egzersiz yapma yapmadıklarının TEG/ besin takviyesi/ gıda takviyesi tanımlarını duydukları kaynaklara olan etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Televizyon aracılığı ile duyanlarda en yüksek oran %44.5 ile 46-60 yaş aralığındaki katılımcılarda saptanırken, internet aracılığı ile duyanlarda en yüksek oranlar %23.2 ve %33.0 ile sırasıyla, 18-25 yaş ve 26-35 yaş aralığındaki katılımcılardır. Eğitim düzeyi açısından incelendiğinde ilkökul mezunu olanların %52.4'ü televizyondan duyduklarını belirtirken, lisansüstü eğitim düzeyinde olanların %3.7'si televizyondan duyduklarını belirtmişlerdir. Yine ilkökul mezunlarının %14.3'ü internetten duymuşken lisansüstü eğitim düzeyindekilerin %33.4'ü internetten duymuştur. Rozga ve ark. (2013), tarafından TEG'ler hakkında en yaygın bilgi kaynağının doktorlar olduğu; bunu gazete, dergi, internet, aile ve arkadaşların takip ettiği bildirilmiştir. Aylık bireysel kazançlar açısından katılımcıların bu ürünleri en çok nereden duyduklarına bakıldığında, 0-1800 ₺ arasında kazançta sahip olanların %28.4'ü bu ürünleri televizyondan duyarken 7500 ₺ ve üzeri aylık bireysel kazancı olanların %33.3'ü bu ürünleri internet aracılığıyla duymuşlardır. Hanedeki birey sayıları incelendiğinde yalnız yaşayanların %17.6'sı, 2 kişi yaşayanların %13.3'ü, 5 veya daha fazla kişiyle yaşayanların %27.6'sı televizyondan duyduklarını ifade etmişlerdir. İnternet aracılığıyla duyanlarda ise en yüksek oran %30 ile 2 kişi yaşayanlarda ve en düşük oran %22.7 ile 5 veya daha fazla kişiyle yaşayanlarda tespit edilmiştir. 7500 ₺ ve üzeri aylık toplam hane gelirine sahip olanların %6.5'i televizyondan duymuşken %39'u internetten duymuştur.

Çizelge 4. Katılımcı özelliklerine göre TEG'leri duyan, bilen ve kullananların oranları

Katılımcı Özellikleri		TEG/besin takviyesi/ gıda takviyesi terimlerini daha önce duyduğunu ifade edenlerin oranları (%)	TEG/ besin takviyesi / gıda takviyesinin ne olduğunu bildiğini ifade edenlerin oranları (%)	Daha önce TEG/ besin takviyesi / gıda takviyesi kullandığını belirtenlerin oranları (%) ^a
Yaş	18-25	59.4	42.8	p>0.05
	26-35	83.5	73.1	
	36-45	75.7	59.5	
	46-60	61.4	50.0	
	60<	33.3	33.3	
Cinsiyet	Erkek	65.0	52.0	27.6
	Kadın	77.5	63.0	48.6
Eğitim düzeyi	İlkokul	52.5	35.0	35.7
	Ortaokul	53.8	28.2	9.1
	Lise	57.6	45.0	26.5
	Ön lisans	87.1	74.2	39.1
	Lisans	90.8	78.9	45.0
	Yük. lisans/doktora	96.4	92.9	61.5
Meslek	Çalışmıyor	71.7	58.5	p>0.05
	Öğrenci	68.5	46.3	
	Serbest meslek	64.9	45.6	
	Özel sektör	64.5	52.9	
	Kamu çalışanı	94.1	86.6	
	Emekli	40.0	30.0	
Aylık bireysel kazanç	0-1800 ₺	64.9	47.0	34.2
	1800-2500 ₺	63.2	48.4	21.7
	2500-4500 ₺	71.2	61.6	42.2
	4500-7500 ₺	98.1	92.4	51.0
	7500 ₺ ve üzeri	85.7	85.7	66.7
Aylık hane geliri	0-1800 ₺	47.4	15.8	33.3
	1800-2500 ₺	56.8	42.1	25.0
	2500-4500 ₺	67.1	51.0	23.2
	4500-7500 ₺	84.1	73.9	47.7
	7500 ₺ ve üzeri	90.2	86.3	59.1
Hanedeki fert sayısı	Yalnız yaşayanlar	89.5	89.5	p>0.05
	2	83.3	72.2	
	3	81.1	67.9	
	4	68.8	56.3	
	5 veya daha fazla	64.0	47.9	
Dengeli beslenmeye özen gösterme	Evet	75.5	63.3	p>0.05
	Hayır	65.5	50.5	
Düzenli egzersiz yapma	Evet	p>0.05	67.8	p>0.05
	Hayır		53.6	

^a TEG'lerin ne olduğunu bilmediğini belirten katılımcılarda anket sonlandırmıştır. Bu kolonda TEG/ besin takviyesi/ gıda takviyesi terimlerinin ne olduğunu bilenler içinde daha önce TEG kullandığını belirtenlerin oranı verilmektedir.

Şekil 1. Katılımcıların TEG'ler/besin takviyesi/gıda takviyesi tanımlarını duydukları kaynaklar.

3.4. Takviye edici gıdaların kullanım durumu

TEG'lerin ne olduğunu bilmediğini belirten katılımcılarda anket sonlandırılmış olup, TEG'lerin ne olduğunu bilen katılımcılar ile ankete devam edilmiştir. Ankete devam eden katılımcılara daha önce TEG kullanıp kullanmadıkları ve ne sıklıkta TEG kullandıkları sorulmuştur. TEG'lerin ne olduğunu bilen katılımcıların %37.8'i daha önce TEG kullandıklarını bildirmişlerdir. Bu oran tüm katılımcılar arasında %21.5 olarak belirlenmiştir. ABD'de yapılan bir araştırmada katılımcıların %61.2'sinin TEG kullandığı bildirilmiştir (Harnack ve ark., 2001). Chen ve ark. (2011) tarafından Tayvan'da yapılan bir çalışmada katılımcıların %49'unun TEG kullandığı belirtilmiştir. Yine ABD'de yapılan bir çalışmada yetişkinlerin yarısından fazlasının TEG tüketicisi olduğu bildirilmiştir (Bailey ve ark., 2013). Aloweis & Selim (2019) tarafından Suudi Arabistan'da yapılan bir çalışmada TEG kullanım oranı %55.2 olarak bulunmuştur. TEG kullanımının başta ABD olmak üzere çok yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, yoğun iş temposu, kısıtlı zaman ve doğal beslenme konusunda yeterli bilincin olmamasından kaynaklanabilir. Rovira ve ark. (2013) tarafından İspanya'da yapılan bir çalışmada katılımcıların sadece %9.3'ünün TEG kullandığı belirlenmiştir. Bunun nedeni olarak, Akdeniz ülkesi olan İspanya'daki Akdeniz tipi yaşam tarzı (evde yemek yemek, pazarlardan taze besin almak) gösterilebilir. Van ilinde TEG tüketiminin düşük olması; bilinirliğin az olması, sosyoekonomik statünün daha düşük olması yanında evde beslenme alışkanlığı ile de açıklanabilir.

Katılımcılara aralarında TEG'ler yanında bu kapsama girmeyen ürünlerin de olduğu 9 çeşit üründen daha önce tükettiklerinin olup olmadığı sorulmuştu, bu soruya verilen cevaplar (Çizelge 3) ile "Daha önce hiç TEG kullandınız mı?" sorusuna verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde, daha önce kullandığı ürünler içinde TEG kapsamında yer alan ürün bulunmasına karşın hiç TEG kullandınız mı sorusuna hayır yanıtını verenlerin oranı tüm katılımcılar arasında %15.2, ankete devam ederek soruyu cevaplayan katılımcılar arasında ise %26.7 olarak tespit edilmiştir. Bu oranların takviye edici gıdaların ne olduğunu yanlış bilen katılımcıları ifade edeceği düşünülmektedir. TEG'lerin ne olduğunu yanlış bilenler arasında lisans ve lisansüstü eğitim seviyesine sahip bireylerin oranı %36.7 gibi yüksek bir düzeyde bulunmuştur. Bölge; coğrafi yapı, iklim özellikleri ve gelişmiş batı pazarlarına uzaklık gibi faktörler yüzünden sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi açısından Türkiye'nin 7. bölgesindedir (Dinçer ve ark., 2003). Bu durumun sonucu olarak, TEG'lerle alakalı bölgede bilgi eksikliğinin ve kirliliğinin fazla olduğu düşünülebilir. Ayrıca en çok tüketilen TEG olan vitamin/multivitamin ve mineral grubunun geçtiğimiz yıllarda ilaç statüsünden TEG statüsüne dahil edilmesinin bu duruma etkisi olduğu da düşünülmektedir.

Katılımcıların cinsiyetlerinin, eğitim düzeylerinin, aylık bireysel kazançlarının ve aylık toplam hane gelirlerinin TEG kullanım oranına etkisi anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Çizelge 4 incelendiğinde TEG'lerin ne olduğunu bildiğini ifade edip de ankete devam edenler arasında kadınların %48.6'sı, erkeklerin ise %27.6'sı TEG kullandıklarını ifade etmişlerdir. Eğitim düzeyleri incelendiğinde lisans seviyesinde olanların %45'i, lisansüstü seviyesinde olanların ise %61.5'i bu ürünleri tükettiklerini belirtmişlerdir. Aylık bireysel gelir durumuna bakıldığında 7500 ₺ üzeri gelir seviyesine sahip

olanların %66.7'si, aylık toplam hane gelirine bakıldığında ise yine 7500 ₺ üzeri gelir durumuna sahip olanların %59.1'i bu ürünleri tükettiklerini ifade etmişlerdir. ABD'de yapılan çalışmada kadınların %67.5'inin, erkeklerin ise %53.3'ünün TEG kullandığı sonucu çıkmıştır (Harnack ve ark., 2001). Tayvan'da yapılan çalışmada kadınların %52.2'sinin, erkeklerin %45.7'sinin TEG kullandığı belirlenmiştir (Chen ve ark., 2011). Suudi Arabistan'da yapılan çalışmada kadınların %56.6'sının, erkeklerin %48.2'sinin TEG kullandığı bildirilmiştir (Alowais & Selim, 2019). Ülke fark etmeksizin yapılan tüm çalışmalarda kadınların TEG'leri erkeklerden daha fazla kullandığı görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak kadınların gerek kendi kişisel gereksinimleri ve gerekse sağlıkla ilgili konulara ilgilerinin daha fazla olması gösterilebilir. TEG'leri duyma ve bilme oranlarının erkeklerden daha çok olması da bunun göstergesi olabilir. Eğitim düzeyleri incelendiğinde lisans seviyesinde olanların %45'i, lisansüstü seviyesinde olanların ise %61.5'i bu ürünleri tükettiklerini belirtmişlerdir. ABD'de TEG'lerle ilgili yapılan çalışmada lisans veya lisansüstü eğitim seviyesindekilerin %65.7'sinin TEG tüketicisi olduğu belirtilmiştir (Harnack ve ark., 2001). Suudi Arabistan'da yapılan bir araştırmada üniversite mezunlarının %58.2'sinin TEG kullandığı bildirilmektedir (Alowais & Selim, 2019).

Kullanıcılar "Düzenli TEG kullanıyor musunuz?" sorusuna %5.9 oranında evet, %42.4 oranında hayır ve %51.8 oranında ise ihtiyaç duydukça kullandıklarını ifade etmişlerdir. Kullanıcıların dengeli beslenme durumlarının TEG'lerin düzenli kullanım durumu ile etkisi anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Dengeli beslenenlerin %63.5'i bu ürünleri ihtiyaç duydukça kullandıklarını belirtmişlerdir. Kullanıcılara hangi sıklıkta TEG kullandığı sorulduğunda, yılda birkaç kez diyenlerin oranı %58.8, ayda 1-2 kez diyenlerin oranı %17.6, haftada bir diyenlerin oranı %10.6, 2-3 günde bir diyenlerin oranı %5.9 ve her gün kullanıyorum diyenlerin oranı %7.1 olarak tespit edilmiştir. Kullanım sıklığı arttıkça bu sıklıkta kullananların oranı da düşmektedir.

4. Sonuç

Sonuç olarak yapılan bu anket çalışmasında Van ilinde halkın TEG'ler hakkındaki bilgi düzeyi ve TEG kullanım durumları incelenmiştir. Literatürdeki verilerle karşılaştırıldığında, Van ilindeki TEG kullanımının gelişmiş bölgelerden daha düşük olduğu saptanmıştır. Benzer çalışmalarda olduğu gibi eğitim ve gelir seviyesi arttıkça kullanım oranı da artmaktadır. Eğitim, gelir, yaş düzeyi ne olursa olsun bölge hakkında TEG'lerle ilgili oldukça fazla bilgi eksikliği olduğu görülmektedir. Kullandığı halde tükettiği ürünün TEG olduğunu bilmeyen kişilerin önemli oranda yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bölgenin düşük sosyoekonomik düzeyinin ve en çok tüketilen TEG olan vitamin/multivitamin ile mineral grubunun geçtiğimiz yıllarda ilaç statüsünden TEG statüsüne dahil edilmesinin, bu sonucun oluşmasında önemli etkileri olduğu düşünülmektedir. Van özelinden hareketle ülkemizde TEG ile alakalı bilgilendirmelerin artırılması, bu konuda yanıltıcı bilgiler veren iletişim kanallarının engellenmesi ve toplumun bu ürünlerle ilgili bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik çalışmaların sıklaştırılması gerekmektedir. Böylece tüketicilerde üretilme amaçları doğrultusunda bilinçli bir şekilde TEG kullanımının artacağı düşünülmektedir. Bu durumun hem insan sağlığı üzerinde hem de sektörün gelişmesi üzerinde olumlu etki yapacağı açıktır.

Kaynakça

- Alhammad, A.M. (2012). *Factors Influencing Pharmacists' decision To Report Adverse Events Related To Dietary Supplements* (PhD), Virginia Common Wealth University, Virginia, USA.
- Alowais, M.A., & Selim, M.A.E.H. (2019). Knowledge, attitude, and practices regarding dietary supplements in Saudi Arabia. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 8(2), 365-372. doi: 10.4103/jfmpc.jfmpc_430_18
- Bailey, R.L., Gahche, J.J., Miller, P.E., Thomas, P.R., & Dwyer, J.T. (2013). Why US adults use dietary supplements. *JAMA Internal Medicine*, 173(5), 355-361. doi: 10.1001/jamainternmed.2013.2299
- Chen, S.Y., Lin, J.R., Chen, T.H., Guo, S.G., Kao, M.D., & Pan, W.H. (2011). Dietary supplements usage among elderly Taiwanese during 2005-2008. *Asia Pacific Journal of Clinical Nutrition*, 20(2), 327-336.

- Dinçer, B., Özasan, M., & Kvasoğlu, T. (2003). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, DPT yayınları, Ankara.
- Harnack, L.J., Rydell, S.A., & Stang, J. (2001). Prevalence of use of herbal products by adults in the Minneapolis/St Paul, Minn, Metropolitan Area. *Mayo Clinic Proceedings*, 76, 688-694. doi: 10.4065/76.7.688.
- Herbold, N.H., Visconti, B.K., Frates, S., & Bandini, L. (2004). Traditional and nontraditional supplement use by collegiate female varsity athletes. *International Journal of Sport Nutrition and Exercise Metabolism*, 14(5), 586-593. doi: 10.1123/ijsem.14.5.586
- Rovira, M.A., Grau, M., Castañer, O., Covas, M.I., & Schröder, H. (2013). Dietary supplement use and health-related behaviors in a Mediterranean population. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 45(5), 386-391. doi: 10.1016/j.jneb.2012.03.007
- Rozga, M.R., Stern, J.S., Stanhope, K., Havel, P.J., & Kazaks, A.G. (2013). Dietary supplement users vary in attitudes and sources of dietary supplement information in east and west geographic regions: a cross-sectional study. *BMC Complementary and Alternative Medicine*, 13(1), 200. doi: 10.1186/1472-6882-13-200
- Steele, M., & Senekal, M. (2005). Dietary supplement use and associated factors among university students. *South African Journal of Clinical Nutrition*, 18(1), 17-30. doi: 10.1080/16070658.2005.11734034
- TGK, (Türk Gıda Kodeksi) Takviye Edici Gıdalar Tebliği (2013). Tebliğ no: 2013/49, 16.08.2013 tarih ve 28737 sayılı Resmi Gazete: 63-74p.
- Yılmaz, E. (2019). Consumers' attitudes and behaviors regarding dietary supplements. *Fresenius Environmental Bulletin*, 28(10), 7388-7393.